

ΠΟΙΝΙΚΟΣΛΟΓΟΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
ΠΟΙΝΙΚΩΝ & ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΕΤΟΣ Η'

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ 5/2008

ΑΠΟΨΕΙΣ - ΘΕΣΕΙΣ - ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ

Ο φόβος του εγκλήματος στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία και οι τάσεις αυστηροποίησης της ποινικής καταστολής

Πορίσματα κοινής έρευνας
του ΠΜΣ Εγκληματολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου και του Εργαστηρίου
Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών του Πανεπιστημίου Αθηνών¹

Χριστίνα Ζαραφωνίτου,
Καθηγήτρια Εγκληματολογίας,
Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Νέστωρ Κουράκης,
Καθηγήτης Εγκληματολογίας,
Τμήμα Νομικής, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Τον τελευταίο καιρό έχει ξεκινήσει μια ευρύτερη συζήτηση και στη χώρα μας ως προς το κατά πόσον, εν όψει της αυξημένης εγκληματικότητας, τουλάχιστον όπως αυτή προκύπτει σε επίπεδο αστυνομικής στατιστικής, αλλά και εν όψει του φόβου που συναρτάται με αυτήν, οι πολέτες υιοθετούν τιμωρητικές στάσεις και θεωρούν αναγκαία (και πόσο πολύ) την αυστηροποίηση της ποινικής καταστολής για ορισμένες μορφές εγκληματικής συμπεριφοράς. Η έρευνα που παρουσιάζεται στη συνέχεια, μολονότι διεξήχθη ως προς τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων το 2006, έχει ασφαλώς το ενδιαφέρον της, καθώς είναι η πρώτη με την οποία ερευνάται στη χώρα μας η σχέση φόβου του εγκλήματος και τιμωρητικότητας σε κατά το δυνατόν αντιπροσωπευτικό δείγμα πολιτών της Αττικής.

Η εν λόγω έρευνα πραγματοποιήθηκε την άνοιξη και το φθινόπωρο του 2006, σε δείγμα κατοίκων τριών περιοχών της πρωτεύουσας, αντιπροσωπευτικά επιλεγμένων, στο πλαίσιο της συνεργασίας του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών Εγκληματολογίας του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου και του Εργαστηρίου Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, με επιστημονικούς υπευθύνους τους υπογράφοντες το παρόν καθηγητές². Ως βασική υπόθεση εργασίας τέθηκε η εξέταση της σχέσης μεταξύ ανασφάλειας και τιμωρητικότητας, ώστε να μελετηθούν και οι επιπτώσεις της στην αντεγκληματική πολιτική.

- Τα αναλυτικά δεδομένα της έρευνας περιλαμβάνονται στο: Χ. Ζαραφωνίτου, Ν. Κουράκης και Συνεργάτες, *Ανασφάλεια, Τιμωρητικότητα και Αντεγκληματική Πολιτική*, υπό έκδοση, Α.Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Στην έρευνα πεδίου συνεργάστηκαν πολλοί και αξιόλογοι μεταπτυχιακοί και προπτυχιακοί φοιτητές των δύο πανεπιστημών και τη συντόνισαν οι υπόψηφοι διδάκτορες Ιωάννα Γουσέτη και Ευάγγελος Χαϊνάς, ΜΔΕ Εγκληματολογίας Παντείου Πανεπιστημίου και Ρόδη Καγγελάρη Msc Πανεπιστημίου Εδιμβούργου.

Η τιμωρητικότητα³, ως στάση, χαρακτηρίζεται έντονα από ανταποδοτικές και εκδικητικές τάσεις. Τα τελευταία χρόνια, διαπιστώνεται η αυστηροποίηση των ποινικών πολιτικών, η οποία συνδέεται και με τις τιμωρητικές στάσεις των πολιτών. Η ένταση της "αντικειμενικής" τιμωρητικότητας έγινε εμφανέστερη στις ΗΠΑ, τη δεκαετία του 1990, μέσα από την ποινική πολιτική "Three strikes and you're out", η οποία αύξησε σημαντικά τη διάρκεια της φυλάκισης των υπότροπων εγκληματών⁴. Νέες μορφές ποινικών κυρώσεων εμπεριέχουν, επίσης, στοιχεία στιγματισμού και διαιρόμπευσης των καταδίκασθεντών, τα οποία είναι ενδεικτικά της τιμωρητικότητας που τις διαπνέει⁵. Στη βάση της τιμωρητικής στροφής βρίσκεται το δόγμα της 'μηδενικής ανοχής'⁶, το οποίο έχει επηρεάσει πλέον το σύνολο της αμερικανικής αντεγκληματικής πολιτικής καθώς και πολλές ευρωπαϊκές πολιτικές. Η σύγχρονη εποχή χαρακτηρίζεται από έντονο λαϊκισμό και μια "νέα τιμωρητικότητα"⁷, βασισμένη στην αυστηροποίηση της ποινικής νομοθεσίας και της εφαρμογής της και την επέκτασή της σε μορφές "αντικοινωνικότητων" και "αταξίας"⁸. Με το επιχείρημα ότι εξέφραζαν τις τιμωρητικές στάσεις των πολιτών, νομιμοποιήθηκαν ανταποδοτικές και εκδικητικές τάσεις της αντεγκληματικής πολιτικής, ενώ κεντρικός είναι πλέον, σε όλα τα στάδια απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, ο ρόλος των θυμάτων, τα οποία μετατρέπονται σε σημείο αναφοράς και κινητήρια δύναμη των ποινικών πολιτικών.

Κάτω απ' αυτό το πρίσμα, είναι ουσιώδης η διερεύνηση του ρόλου των κοινωνικών στάσεων και αντιλήψεων στην προώθηση, χάραξη και εφαρμογή μέτρων πρόληψης και αντιμετώπισης του εγκλήματος, μέτρων τα οποία αντανακλούν άλλοτε περισσότερο "κοινωνικό κράτος" και άλλοτε περισσότερο "αυταρχικό κράτος". Πρόκειται, ουσιαστικά, για τη σύνθετη και αλληλεπιδρώσα σχέση μεταξύ "υποκειμενικής" και "αντικειμενικής" τιμωρητικότητας⁹.

Ειδικότερα, στο πλαίσιο του παρόντος ερευνητικού εγχειρίδιου, η ανάλυση εστιάζεται κατά κύριο λόγο στην υποκειμενική τιμωρητικότητα, η οποία αντανακλά "την εκφρασμένη επιθυμία [του κοινού], ...οι ποινές και οι απαντήσεις στο έγκλημα, ..., να γίνουν αυστηρότερες"¹⁰. Στην κατεύθυνση της ανάδειξης του εξηγητικού πλαισίου της "υποκειμενικής τιμωρητικότητας", εξετάζεται, έτσι, η αλληλεπιδραση παραγόντων όπως, ο φόβος του εγκλήματος, η έλλειψη εμπιστοσύνης στο ποινικό σύστημα, η ελλιπής ή λανθασμένη πληροφόρηση σχετικά με τις διαστάσεις του εγκλήματος και η 'κοσμοθεωρία' των υποκειμένων, σε συνδυασμό και με τα ατομικά τους χαρακτηριστικά (κοινωνικά και δημογραφικά). Από την άλλη πλευρά, η αντικειμενική τιμωρητικότητα, δηλαδή, "η αυστηρότητα των ποινών που μια κοινωνία επιθάλλει στους καταδίκασθεντες"¹¹, εμπίπτει επίσης στον προβληματισμό μας, εφόσον προσεγγίζεται τόσο ως "αντικειμενικό" νομοθετικό 'προϊόν' της ασκούμενης κοινωνικής πίεσης όσο και ως 'πρότυπο' ευρείας αποδοχής, δεδομένης και της συμβολικής λειτουργίας της ποινής¹² και, άρα, αλληλεπιδρά με τις τιμωρητικές στάσεις των πολιτών.

Ήδη στο σημείο αυτό μπορεί να λεχθεί ότι από τα ευρήματα της έρευνάς μας επιβεβαιώνεται για μια ακόμη φορά η θετική συσχέτιση μεταξύ ανασφάλειας και τιμωρητικότητας. Η συσχέτιση αυτή ελέγχεται ιδίως σε δύο επίπεδα¹³, (α) ένα πιο συγκεκριμένο μέσα από την ερώτηση, η οποία αναφέρεται σε δεδομένη εγκληματική συμπεριφορά και στην κατάλληλη ποινή που αυτή επισύρει (πρόκειται για ερώτηση μέσω της οποίας διερευνάται από τη διεθνή ερευνητική εμπειρία ο δείκτης τιμωρητικότητας) και (β) σε ένα γενικότερο, το οποίο αναφερόμενο στη σκοπιμότητα της ποινής αγγίζει τα όρια της ποινικής φιλοσοφίας.

-
3. Για τις εγκληματολογικές προσεγγίσεις της τιμωρητικότητας, βλ. αναλυτικά X. Ζαραφωνίτου, *Η τιμωρητικότητα. Σύγχρονες τάσεις, διαστάσεις και εγκληματολογικοί προβληματισμοί*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2008.
  4. N. Κουράκης, *Ποινική Καταστολή*, Εκδ. Σάκκουλα, 2009⁵, παρ. 321β, σ. 404.
  5. D. Garland, *The culture of control*, Oxford University Press, 2001, σ. 9.
  6. T. Τζαννετάκη, *Ο νεοσυντηρητισμός και η πολιτική της μηδενικής ανοχής*, Α.Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2006.
  7. J. Pratt, D. Brown, S. Hallsworth & W. Morrison (Eds), *The new punitiveness*, Willan, Cullompton, 2005.
  8. X. Ζαραφωνίτου, «Ανασφάλεια και επέκταση του κοινωνικού ελέγχου: Ποινικοποίηση των 'αντικοινωνικοτήτων' και της 'αταξίας」, στο *Ποινικός Λόγος*, 4/2004, σ.σ.2049-2059.
  9. M. Killias, *Précis de Criminologie*, Staempfli Eds, SA Berne, 2001.
  10. M. Killias, To ίδιο, σ. 399.
  11. Το ίδιο.
  12. I. Φαρσεδάκης, *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1996, σ.63.
  13. Για τη διάκριση αυτή και την ταξινόμηση που απορρέει, βλ. X. Ζαραφωνίτου, *Η τιμωρητικότητα...*, όπ.παραπ., 2008.

Στη βάση αυτή, παρατηρούνται, πάντως, αξιοσημείωτες διαφοροποιήσεις που απορρέουν από τη δράση διαφορετικής προέλευσης παραγόντων, οι οποίοι επηρεάζουν τις στάσεις σε κάθε μία από τις περιπτώσεις αυτές. Ειδικότερα, η νομοθετική επιλογή και δικαστική επιβολή αυστηρότερων ποινών συνδέεται περισσότερο με το φόβο του εγκλήματος και την πρόσληψη της επικινδυνότητας ορισμένων κατηγοριών αδικημάτων και των δραστών τους, ενώ η υιοθέτηση της τιμωρίας ως σκοπιμότητας της ποινής συνδέεται περισσότερο με την πεποίθηση περί γενικότερων δυσλειτουργιών των κοινωνικών θεσμών¹⁴.

Από το πλήθος των δεδομένων που προέκυψαν, συνοψίζουμε για τις ανάγκες διατύπωσης των κυριότερων συμπερασμάτων που συσχετίζονται με την αντεγκληματική πολιτική, τα ακόλουθα:

Τα επίπεδα φόβου του εγκλήματος είναι υψηλά μεταξύ των κατοίκων της ελληνικής πρωτεύουσας, εφόσον το 56,5% των ερωτώμενων αισθάνονται ανασφάλεια όταν κυκλοφορούν μόνοι το βράδυ στην περιοχή όπου κατοικούν. Τα υψηλότερα επίπεδα φόβου του εγκλήματος (75,7%) καταγράφονται σταθερά στην κεντρική περιοχή της Αθήνας (ΠΚ), η οποία χαρακτηρίζεται από μεγάλη πληθυσμιακή ανομοιογένεια, υποβαθμισμένη ζώνη κατοικίας και χαμηλών προδιαγραφών ποιότητα ζωής, εμφανή σημάδια διακίνησης ναρκωτικών, υπερσυγκεντρωτισμό πληθυσμού και λοιπών δραστηριοτήτων. Αντίθετα, το μικρότερο ποσοστό φόβου του εγκλήματος (23,3%) διαπιστώνεται στην αστική περιοχή της ανατολικής Αθήνας (Π2), στην οποία εντοπίζονται εγκαταστάσεις ιδιωτικής εκπαίδευσης, πρεσβείες και υψηλών προδιαγραφών κατοικίες, με άφογη φύλαξη, που αντανακλούν το ανώτερο κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο των κατοίκων της. Τέλος, σε πολύ υψηλά επίπεδα (71,3%) καταγράφηκε ο φόβος του εγκλήματος και των κατοίκων της περιοχής της Δυτικής Αθήνας (Π1), στην οποία συνυπάρχουν οι κατοικίες μικρομεσαίου κοινωνικοοικονομικού επιπέδου, με τα αντίστοιχα καταστήματα και κέντρα διασκέδασης και τη βιομηχανική ζώνη.

Από τα παραπάνω πορίσματα, τα οποία επιβεβαιώνουν και την προγενέστερη ελληνική ερευνητική εμπειρία¹⁵, καθίσταται εμφανής η σύνδεση του φόβου του εγκλήματος με τα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά των υποκειμένων του. Η σύνδεση αυτή έχει ερμηνευθεί μέσα από το αίσθημα του "ευάλωτου" (vulnerability) που μπορεί να προκαλέσει η χαμηλή κοινωνικο-οικονομική κατάσταση στα άτομα¹⁶. Σύμφωνα με τις περισσότερες από τις έρευνες που έχουν διενεργηθεί, ο φόβος του εγκλήματος ανάγεται προπάντων σε ορισμένες καταστάσεις ή περιστάσεις συνεπεία των οποίων ο άνθρωπος αισθάνεται ανασφαλής και εκτεθειμένος στον κίνδυνο μιας (βίαιης) εγκληματικής πράξης¹⁷. Ειδικότερα, ένα τέτοιο αίσθημα ανασφάλειας μπορεί να οφειλεται ιδίως στην αλληλόδραση ορισμένων των εκ προσδιοριστικών παραγόντων του 'ευάλωτου', ως εξής¹⁸:

14. Το ίδιο.

15. X. Ζαραφωνίου, *O φόβος του εγκλήματος*, Μελέτες Ευρωπαϊκής Νομικής Επιστήμης, Α.Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2002, ελληνικά-αγγλικά.

16. Ch. Pantazis, " 'Fear of crime', vulnerability and poverty. Evidence from the British Crime Survey", στο *British Journal of Criminology*, 40/2000, σ.414-436

17. Πρβλ. J. Garofalo, "Victimization and the Fear of Crime", στο *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 1979, σ.σ.87-104, ιδίως 89 επ.

18. M. Killias, "Vulnerability and Fear of Crime", στο G. Kaiser, H. Kury, H.-J. Albrecht (Eds.), *Victims and Criminal Justice*, Freiburg Br., Max Plank Institute for Foreign and International Penal Law, 1991, σ.σ.617-635 (620).

Διαστάσεις 'ευάλωτου'	Έκθεση σε κίνδυνο (υψηλότερος στην περίπτωση των...)	Σοβαρότητα συνεπειών (σοβαρότερες στην περίπτωση των...)	Απόλεια ελέγχου (στην περίπτωση επίθεσης από έναν νέο άνδρα, οπότε δεν μπορούν να γίνουν και πολλά από...)
Βιολογικοί παράγοντες	-Γυναικών (σε συνάρτηση με σεξουαλικές επιθέσεις)	-Γυναικών (μακροπρόθεσμες συνέπειες βιασμού) -Ηλικιωμένων και ατόμων με προβλήματα υγείας (σοβαρότερες και μακροχρόνιες συνέπειες)	-Γυναίκες -Ηλικιωμένους -Σωματικά ευάλωτα άτομα
Κοινωνικοί παράγοντες	-'Έπικίνδυνες' εργασίες: οδηγοί ταξί, υπάλληλοι τραπεζών, πόρνες, εργαζόμενοι αργά το βράδυ κλπ.	-Θυμάτων δίχως δίκτυο κοινωνικής υποστήριξης και/ή επαρκή έσοδα	-Μοναχικά θύματα, ειδικά όταν οι δράστες είναι περισσότεροι -Θύματα αμφισβητούμενης ηθικής
Καταστασιακοί παράγοντες	-Διαμονή σε περιοχές υψηλής εγκληματικότητας (ή με 'σημάδια αντικοινωνικοτήτων' και 'αταξίας')	-Θυματοποίησης σε ερημική περιοχή (όπου δεν είναι δυνατή η έλευση βοήθειας σε εύλογο χρόνο)	-Θύματα σε ερημικές περιοχές (ειδικά το βράδυ) -Θύματα σε περιοχές χωρίς επιπροση -Θύματα εκτεθειμένα σε υψηλούς κινδύνους χωρίς κατάλληλη (τεχνική) προστασία

Οι παράγοντες που εντοπίζονται από τους ίδιους τους ερωτώμενους ως εξηγητικοί της ανασφάλειάς τους είναι, κατά κύριο λόγο: η έλλειψη αστυνόμευσης (27,2%), ο μεγάλος αριθμός αλλοδαπών (17,5%), οι κακοφωτισμένοι δρόμοι (16,3%), η διακίνηση ναρκωτικών (14,2%) και η απουσία επαφών με τους γείτονες (7,5%), η ιεράρχηση των οπίων διαφοροποιείται ανάλογα με την περιοχή κατοικίας.

Ο εντοπισμός των παραπάνω παραγόντων ως περισσότερο σημαντικών στη διαμόρφωση του αισθήματος της σχετικής με το έγκλημα ανασφάλειας των πολιτών από τους ίδιους τους ερωτώμενους έχει επιπρόσθετη αξία. Πρόκειται, ουσιαστικά, για το ανικανοποίητο από το ρόλο της αστυνομίας στην πρόληψη και αντιμετώπιση του εγκλήματος, για τις κοινωνικές αλλαγές που συνέβησαν στη χώρα μετά το 1990 και τη μαζική είσοδο μεταναστών, τα σχετιζόμενα με τα ναρκωτικά προβλήματα, τα περιβαλλοντικά προβλήματα και τη διάρρηξη του κοινωνικού ιστού. Είναι γεγονός ότι η Αθήνα αντιμετωπίζει σε μεγαλύτερο βαθμό πολλά από τα κοινωνικά προβλήματα της σύγχρονης ελληνικής πραγματικότητας, λόγω του συγκεντρωτικού μοντέλου στο οποίο ιστορικά δομήθηκε και εξελίχθηκε¹⁹. Εξάλλου, οι κοινωνικές αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν μεταπολεμικά και όσες απορρέουν από τις ιστορικοπολιτικές αλλαγές της τελευταίας εικοσαετίας στις βαλκανικές κυρίως χώρες, μετέτρεψαν μια παραδοσιακή χώρα αποστολής μεταναστών όπως η Ελλάδα, σε μια κατ' εξοχήν χώρα υποδοχής τους²⁰. Είναι προφανές ότι η αλλαγή αυτή συνεπάγεται αντίστοιχες αλλαγές σε κοινωνικό, δημογραφικό αλλά και πολιτισμικό επίπεδο. Η αναφορά σε "σημάδια αντικοινωνικότητας/αταξίας", όπως είναι οι κακοφωτισμένοι δρόμοι και τα ναρκωτικά, εντάσσονται στις προσεγγίσεις της αποκαλούμενης περιβαλλοντικής και κοινωνικής 'αταξίας', η οποία συσχετίζεται με το αίσθημα ανασφάλειας²¹. Ο σχετικός με την έλλειψη

19. Ch.Zarafonitou, « La violence en milieu urbain. Athènes : un cas concret», στο *Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique*, 1/1994, σ.29-44.

20. Βλ. αντί άλλων: M.Παύλου, Δ.Χριστόπουλου (Επιμ.), *Η Ελλάδα της μετανάστευσης*, ΚΕΜΟ, Κριτική, 2004 και N. Κουράκη, Οικονομικοί Μετανάστες και Πρόσφυγες. Εγκληματολογική και ποινική προσέγγιση, σε: του ίδιου, *Εγκληματολογικοί Ορίζοντες*, Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα/ Κομοτηνή 2005, τ. Β', σ.σ. 252 – 273.

21. "The disorder perspective", σύμφωνα με τους R.Taylor & M.Hale, "Testing alternative models of fear of crime", στο *The journal of criminal law and criminology*, 77/1986, σ.σ. 151-189. Σχετική είναι, άλλωστε, και η ερώτηση που συμπεριέλαβε η τελευταία ευρωπαϊκή έρευνα θυματοποίησης οριθετώντας ως εξής μια "deprived area": "νέοι στους δρόμους, άστεγοι, επαύτες, σκουπίδια, γκράφιτι, βανδαλισμοί και δημόσια χρήση ναρκωτικών", G.Manchin, *Environment and safety in European capitals*, Research papers, EUICS Consortium, 2005.

κοινωνικών επαφών/κοινωνικής αλληλεγγύης παράγοντας θα μπορούσε να είναι καταλυτικός στην εκδήλωση γενικευμένης ανασφάλειας από τους κατοίκους της ελληνικής πρωτεύουσας. Εγκληματολογικά, παραπέμπει στη χαλάρωση του άτυπου κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος²² και κοινωνιολογικά, στην κατά Durkheim εξήγηση της ανομίας²³. Σε κάθε περίπτωση, πρόκειται για τη σημαντικότερη “παράτλευρη απώλεια” της αστικοποίησης και του τρόπου ζωής στις σύγχρονες μεγαλουπόλεις.

Ως κυριότερες εγκληματικές “απειλές” προσλαμβάνονται από τους ερωτηθέντες: οι κλοπές - διαρρήξεις (27,2%), οι επιθέσεις κατά της σωματικής ακεραιότητας (20%) και κατά της ζωής (13%), οι βιασμοί (12,4%) και η αρπαγή ταύτας (9,6%), αδικήματα που παραπέμπουν κατά μεγάλο μέρος στη λεγόμενη “εγκληματικότητα του δρόμου”. Ως σημαντικότερο κοινωνικό πρόβλημα εντοπίστηκε η ανεργία (22,4%), ακολουθούμενη από την εγκληματικότητα (10,5%), τη δυσλειτουργία του συστήματος παιδείας (10,4%), τη διαφθορά - διαπλοκή (10,2%) και την κρίση αξιών και θεσμών στην κοινωνία (9,9%). Κατά κοινή παράδοχή, η εγκληματικότητα θεωρείται ότι επιδεινώθηκε κατά την τελευταία πενταετία στη χώρα μας, σύμφωνα με τις απαντήσεις των κατοίκων της Αθήνας (76,5%), με έξαρση ιδίως στα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (44,6%), κατά της γενετήσιας ελευθερίας (15,6%) και κατά των προσώπων εν γένει (12,9%). Η εικόνα τους αυτή συναρτάται, άλλωστε, και με την άμεση εμπειρία θυματοποίησης που δηλώθηκε στο πλαίσιο της έρευνάς μας και που αφορούσε στο 1/3 περίπου του δείγματος (31,5%), ποσοστό αρκετά υψηλό λόγω της αυξημένης χρονικής περιόδου αναφοράς που ήταν η πενταετία αντί για το έτος²⁴. Οι περισσότερες αναφορές άμεσης θυματοποίησης αφορούσαν, όπως αναμενόταν, στα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (85,1%), και πολύ λιγότερο, σε εκείνα κατά των προσώπων (7,7%). Πολύ υψηλά είναι και τα ποσοστά όσων δήλωσαν εμπειρία έμμεσης θυματοποίησης (60,4%), προερχόμενης κυρίως από όσα άτομα του ευρύτερου κοινωνικού ή συγγενικού τους περιβάλλοντος είχαν πέσει θύματα εγκληματικής ενέργειας.

Είναι προφανές ότι τα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας υπερτερούν τόσο στις εμπειρίες θυματοποίησης που δηλώθηκαν από το δείγμα της έρευνάς μας, όσο και στην πρόσληψη των “απειλών” που προξενούν ανασφάλεια στους πολίτες. Πρόκειται για τη λεγόμενη “μικρή εγκληματικότητα”, η οποία συνδέεται με το αίσθημα καθημερινής ανασφάλειας και στην πρόληψη της οποίας αποσκοπούν πρωτοβουλίες που ανήκουν στο ευρύτερο πεδίο της συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής, όπως είναι τα τοπικά συμβούλια πρόληψης της παραβατικότητας²⁵.

Οι στάσεις των πολιτών απέναντι στο Σύστημα Απονομής της Ποινικής Δικαιοσύνης (Σ.Α.Π.Δ.) και ο βαθμός εμπιστοσύνης των ερωτώμενων προς τους φορείς του, διερευνήθηκε:

α) στο στάδιο της αστυνομίας, μέσα αφ' ενός από την αναφερόμενη τάση για καταγγελία των αδικημάτων η οποία ήταν υψηλή (70,4%), και αφ' ετέρου μέσα από την αξιολόγηση του έργου του αστυνομικού τμήματος της περιοχής κατοικίας τους, η οποία απέχει πολύ από το να είναι ικανοποιητική. Πιο συγκεκριμένα, το έργο αυτό κρίνεται σε πολύ υψηλό ποσοστό ως αναποτελεσματικό (συνολικά 68,7%, με αρνητικότερη αξιολόγηση στην κεντρική περιοχή της Αθήνας και θετικότερη στην αστική περιοχή, κατά αντίστοιχη ιεράρχηση με εκείνη των ποσοστών ανασφάλειας στις περιοχές αυτές).

β) Στο στάδιο της ποινικής δικαιοσύνης, οι κοινωνικές στάσεις μελετήθηκαν αφ' ενός μέσα από τις απόψεις του δείγματος σχετικά με τους παράγοντες επιτρεπτού των δικαστών και αφ' ετέρου μέσα από την αξιολόγηση της αυστηρότητας ή επιείκειας των ποινικών αποφάσεων. Στη βάση των καταγραφειών απαντήσεων διατυπώθηκε πως οι δικαστές, τουλάχιστον κατά την περίοδο διεξαγωγής της έρευνας (2006) και υπό το κράτος των τότε αποκαλύψεων για παραδικαστικό κύκλωμα, θεωρείται από πολλούς ερωτώμενους ότι επηρεάζονται “πάντα ή συχνά”, κατά την έκδο-

22. Ο παράγοντας αυτός ερευνήθηκε ήδη από τη δεκαετία του 1970 ως σημαντικός στην εξήγηση του φόβου του εγκλήματος, βλ. S.Boggs, “Formal and informal crime control: An explanatory study of urban, suburban and rural orientations”, στο *The sociological quarterly*, 12/1971, σ.σ.319-327.

23. E.Durkheim, *Le suicide*, Quadrige-Presses Universitaires de France, 8^η tirage, 1983 και N. Κουράκη, *Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων*, Α: Σάκκουλας, Αθήνα/Κομοτηνή, 2004, σελ. 121 επ..

24. Στις έρευνες θυματοποίησης, η σχετική ερώτηση αφορά το χρόνο που πέρασε. Στην παρούσα έρευνα προτιμήθηκε η προηγούμενη πενταετία, εφόσον ο σύσχος της έρευνας ήταν η μελέτη της τιμωρητικότητας σε σχέση με την ανασφάλεια και, σύμφωνα με όσα ήδη προαναφέρθησαν, η θυματοποίηση εκλαμβάνεται ως μια “εξχωριστή” εμπειρία της οποίας οι συνέπειες έχουν μεγαλύτερη διάρκεια.

25. Βλ. ενδεικτικά: N.Κουράκης (Επιμ.), *Τοπικά συμβούλια πρόληψης της παραβατικότητας*, Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών, 8, Α.Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2007, Ch.Zarafonitou, “Local crime prevention councils and the partnership model in Greece”, στο *Community Safety Journal*, 1/2004, σ.σ.23-28 και Θ.Παπαθεοδώρου, “Τα τοπικά συμβούλια πρόληψης της εγκληματικότητας, ένα όργανο συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής”, στο *Ποινική Δικαιοσύνη*, 6/1999, σ.σ.602-607.

ση των αποφάσεων, από πολιτικές πιέσεις (64,9%), προσωπικές διασυνδέσεις με τον κατηγορούμενο ή το θύμα (60,1%) και από οικονομικά ή άλλα ωφελήματα (59,6%). Σε μικρότερο ποσοστό αναφέρονται κριτήρια όπως η οικονομική κατάσταση του κατηγορουμένου ή του θύματος (44%), η εθνική προέλευση (43,9%), το επάγγελμα (29,5 %) και το μορφωτικό επίπεδο (29,5 %).

γ) Στο στάδιο των ποινικών κυρώσεων, ο βαθμός τιμωρητικότητας των ερωτώμενων αντικατοπτρίζεται και μέσα από την αυστηρότερη αντιμετώπιση που θα επιζητούσαν από τα Δικαστήρια για ορισμένες κατηγορίες εγκληματικότητας, κατά την ακόλουθη ιεράρχηση: διαφθορά (72,3%), βανδαλισμοί (72%), εμπόριο ναρκωτικών (70,8%), νοθεία τροφίμων (70,7%), χουλιγκανισμός (68%), βιασμοί (67,4%) και σεξουαλική εκμετάλλευση παιδιών και γυναικών (67,7%).

Η διερεύνηση των κοινωνικών στάσεων απέναντι στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης είναι ιδιαίτερης σημασίας για τη χάραξη και εφαρμογή της αντεγκληματικής πολιτικής. Είναι αδιαμφισβήτητο ότι η αποτελεσματικότητα του ποινικού συστήματος συναρτάται και με το βαθμό της κοινωνικής αποδοχής του, εφόσον σωστά έχει επισημανθεί πως η απόφαση για επιλογή της ποινικής οδού εξαρτάται από την πρόσληψη της αξιόποινης πράξης ως "πραγματικού εγκλήματος", του δράστη ως "πραγματικού εγκληματία" και του ποινικού συστήματος ως "αρμόδιου" για να επιληφθεί²⁶. Στην Ελλάδα είναι λιγοστές οι έρευνες που εστιάζουν αποκλειστικά στο συγκεκριμένο αντικείμενο²⁷. Το θέμα αυτό περιλαμβάνεται, ωστόσο, σε όλες τις έρευνες που διεξήχθησαν στην Αθήνα την τελευταία δεκαετία για το φόβο του εγκλήματος²⁸. Είναι γεγονός ότι η αστυνομία είναι ο φορέας που εμπλέκεται συχνότερα και εντονότερα στους παράγοντες που συντελούν στη δημιουργία ασφάλειας ή, αντίθετα, ανασφάλειας των πολιτών, εφόσον εκλαμβάνεται ως κατ' εξοχήν αρμόδια για την προστασία των εννόμων αγαθών τους. Στην Ελλάδα, όλες οι έρευνες (εθνικές και διεθνείς) θέτουν υπό σοβαρή αμφισβήτηση την αστυνομική αποτελεσματικότητα στον τομέα ελέγχου του εγκλήματος και καταγράφουν υψηλό ανικανοποίητο ως προς τη στήριξη των θυμάτων²⁹. Σοβαρές ενδείξεις κλονισμού της εμπιστοσύνης των πολιτών στη λειτουργία της ποινικής δικαιοσύνης προκύπτουν, επίσης, από την παρούσα έρευνα, εφόσον καταγράφεται υψηλός βαθμός πιθανολόγησης στη διαφορετική αντιμετώπιση επί τη βάσει "εξωνομικών" κριτηρίων που δεν έχουν καμία σχέση με την αξιόποινη πράξη. Θίγεται, ουσιαστικά, το σημαντικό ζήτημα της ισότητας ενώπιον του νόμου και της δικαιοσύνης, το οποίο αποτελεί συνταγματικά κατοχυρωμένη δημοκρατική κατάκτηση. Η κρίση αυτή του κοινού συνδέεται, πιθανόν, και με εκείνηνη περί της διαφθοράς, ως μορφής εγκληματικότητας η οποία θα έπρεπε να αντιμετωπίζεται με μεγαλύτερη αυστηρότητα. Θα ξίξε, ωστόσο, να μελετηθεί αν η κριτική αυτή στάση αφορά στους φορείς του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης ή και στους εν γένει θεσμούς της αστυνομίας και της δικαιοσύνης³⁰.

Η τιμωρητικότητα εξετάστηκε στην παρούσα έρευνα αφ' ενός μέσα από την κλασική ερώτηση σχετικά με την καταλληλότερη ποινή που θα έπρεπε να επιβληθεί σε έναν 21χρονο άνδρα που συνελήφθη για δεύτερη φορά για διάρρηξη κατοικίας κλέβοντας μια συσκευή τηλεόρασης και αφ' ετέρου μέσα από την αποδιδόμενη σκοπιμότητα στην ποινή εν γένει.

α) Στην πρώτη ερώτηση, οι απαντήσεις δεν διαφοροποιήθηκαν, γενικά, από τα διεθνώς ισχύοντα, δεδομένου ότι οι ερωτηθέντες προέκριναν στην πλειονότητά τους ως καταλληλότερη ποινή την κοινωφελή εργασία (43%). Η φυλάκιση ακόλουθει, ωστόσο, ως η αμέσως καταλληλότερη ποινή (31%) και αποτελεί τη βάση για την εν προκειμένω μελέτη της τιμωρητικότητας και των υποκειμένων της. Πιο συγκεκριμένα, η αυστηρή αυτή μορφή ποινικής μεταχείρισης για μια μικρής ή μέσης βαρύτητας εγκληματική συμπεριφορά συνδέθηκε, μέσα από τα ερευνητικά μας πορίσματα, με

26. Ph.Robert, C.Faugeron, "Représentations du système pénal dans la société française", στο *Le fonctionnement de la justice pénale*, CNRS, Paris, 1979, σ.ο.423-449.

27. Ενδεικτική είναι η παλαιότερη αλλά πάντα σημαντική έρευνα των Η.Δασκαλάκης κ.ά., *Η απονομή της ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα, 1983. Βλ. επίσης: K.D. Spineili, *Διερεύνηση του Συστήματος Ποινικής Δικαιοσύνης*, Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοπηγή, 2007.

28. Για μια συνολική επισκόπηση των ελληνικών ερευνών για το φόβο του εγκλήματος, βλ. Ch.Zarafonitou, "Fear of crime in contemporary Greece", στο L. K. Cheliotis and S. Xenakis (eds) *Crime and Punishment in Contemporary Greece: International Comparative Perspectives*. Oxford: Peter Lang AG (υπό έκδοση, 2009).

29. J.v. Dijk, J.v. Kesteren, P. Smits, *Criminal victimisation in international perspective. Key findings from the 2004-2005 ICVS and EU ICS*, WODC, 2007, σ. 119 επ. Βλ. επίσης και X.Zarafonitou, *Ο φόβος του εγκλήματος*, όπ.παραπ., 2002, σ.131επ.

30. Σύμφωνα και με τη διάκριση που περιελήφθη στην παλαιότερη έρευνα Η.Δασκαλάκης κ.ά., *Η απονομή της ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα*, όπ.παραπ., 1983, σ.133επ.

την "εγκληματικότητα του δρόμου", όπως είναι οι κλοπές και οι βανδαλισμοί, με τις διαρρήξεις και ληστείες τραπεζών αλλά και τους βιασμούς, δηλαδή με μορφές εγκλημάτων που συγκαταλέγονται μεταξύ των λόγων που προξενούν το φόβο του εγκλήματος. Η σύνδεση αυτή γίνεται εντονότερη μέσα από την αναφορά στους αλλοδαπούς και στην εγκληματικότητα, ως κυρίαρχα κοινωνικά προβλήματα της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας. Πρόκειται, πράγματι, για μια συσχέτιση μεταξύ της τιμωρητικότητας και του αισθήματος ανασφάλειας που επιαλθεύεται μέσα από την προϋπάρχουσα ελληνική και διεθνή ερευνητική εμπειρία. Τα χαρακτηριστικά των προσώπων που προκρίνουν αυτή τη μορφή τιμωρητικότητας, συνοψίζονται ως εξής: πρόκειται συχνότερα για γυναίκες, έγγαμους με παιδιά, όσους έχουν ανώτερο οικονομικό επίπεδο, ιδιόκτητη κατοικία και δεξιά πολιτική τοποθέτηση, χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης και εφήβους ηλικίας 15-18 ετών.

β) Στη δεύτερη ερώτηση, σχετικά με τη σκοπιμότητα της ποινής, αποδίδεται προτεραιότητα στην προστασία της κοινωνίας από το έγκλημα (25,3%), και ακολουθούν: η τιμωρία του εγκληματία, ώστε να 'πληρώσει' για τις πράξεις του (20,2%), ο εκφοβισμός των μελλοντικών εγκλημάτων (19,8%) και η βελτίωση-κοινωνική επανένταξη του εγκληματία (18,1%). Σύμφωνα με τις απαντήσεις αυτές, τιμωρητικότεροι αναδεικνύονται όσοι επέλεξαν τη δεύτερη απάντηση που είναι ενδεικτική της ανταπόδοσης/αντεκδίκησης ως στάσης η οποία θα έπρεπε κατά την άποψή τους να διαπινέει την ποινή. Και εν προκειμένω, παρατηρείται μια σχετική υπεροχή των γυναικών και των έγγαμων μεταξύ των τιμωρητικότερων καθώς και όσων έχουν χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο, μεταβλητή που παρουσιάζει σταθερά στατιστική σημαντικότητα. Επι πλέον, η δεύτερη αυτή μορφή τιμωρητικότητας εκδηλώνεται συχνότερα από τα άτομα που χαρακτηρίζουν ως μέτρια την οικονομική τους κατάσταση και τοποθετούνται πολιτικά στο χώρο του κέντρου και της αριστεράς. Ο χρόνος διαμονής στην περιοχή, παρά τις όποιες διαφοροποιήσεις, αμβλύνει τις τιμωρητικές στάσεις όταν ξεπερνά την πενταετία. Η ανασφάλεια δεν αποδεικνύεται ούτε ισχυρή ούτε στατιστικά σημαντική όταν οι τιμωρητικές απόψεις συνδέονται με τη σκοπιμότητα της ποινής, καθώς οι απόψεις αυτές αντανακλούν βαθύτερες στάσεις των υποκειμένων για την κοινωνία, τη θρησκεία ή την κατάσταση του περιβάλλοντος. Είναι προφανές ότι οι εν λόγω απόψεις δεν επηρεάζονται από μορφές καθημερινής εγκληματικότητας που απασχόλησαν την έρευνά μας, όπως συνέβη στην προηγούμενη περίπτωση, αλλά από γενικότερα ζητήματα δημόσιας ασφάλειας, όπως οι τρομοκρατικές επιθέσεις, οι εμπρησμοί και η συνολική επιδείνωση της εγκληματικότητας. Επιπλέον, η όποια επαφή των ερωτηθέντων με την εγκληματικότητα δεν προέρχεται από άμεση εμπειρία θυματοποίησης αλλά από την εμπειρία ατόμων του κοινωνικού τους περίγυρου.

Η τιμωρητικότητα διαφοροποιείται ανάλογα με τους λόγους που εξηγούν την προέλευσή της και ανάλογα με τη "φιλοσοφία" που τη διαπινέει. Κατά τρόπο αντίστοιχο με εκείνον της ανασφάλειας, η οποία άλλοτε ταυτίζεται με το φόβο της θυματοποίησης και άλλοτε με τη γενικότερη ανησυχία για την εξέλιξη της κοινωνίας, έτσι και η τιμωρητικότητα άλλοτε συναρτάται με την προστασία από τις καθημερινές εγκληματικές "απειλές" και άλλοτε απορρέει από τη γενικότερη κοσμοθεωρία των ατόμων που υιοθετούν ανταποδοτικές στάσεις ως προς την επιβολή και εφαρμογή των ποινών. Παρότι τα χαρακτηριστικά των υποκειμένων διαφοροποιούνται ανάλογα με τη μορφή τιμωρητικότητας που υιοθετούν, αξίζει να επισημανθεί η σταθερά σημαντική στατιστικά σύνδεση κάθε μορφής τιμωρητικότητας με το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο.

Οι γενικότερες απόψεις των πολιτών για μια σειρά από κοινωνικά ζητήματα διερευνήθηκαν στο πλαίσιο της εν λόγω έρευνας προκειμένου να ανιχνευθεί η "κοινωνική θεωρία" τους και ο κοινωνικο-ιδεολογικός προσανατολισμός τους. Διαπιστώθηκε, στο πλαίσιο αυτό, πως το δείγμα μας τοποθετήθηκε εν γένει με προοδευτικό προσανατολισμό απέναντι στο θέμα της ισότητας των φύλων (77,4%), της "επαναστατικότητας" των νέων (64,6%) και της ομοφυλοφιλίας, ενώ υπήρξε επιφυλακτικότερη η στάση του απέναντι στη μετανάστευση, η οποία θεωρήθηκε ως παράγοντας αύξησης της ανεργίας (47,9%), και στην ουσιοεξάρτηση, ως αναστατωτικό παράγοντα μιας πιθανής κοινωνικής επανένταξης των απεξαρτημένων (27%). Στην κατεύθυνση αυτή εξετάστηκαν, επίσης, και οι στάσεις απέναντι σε σημαντικά εγκληματολογικά ζητήματα, όπως εκείνο της θανατικής ποινής, στο οποίο οι σχετικές απαντήσεις (ποσοστό αντίθεσης προς την ποινή αυτή 59,3%) αντανακλούν τις σύγχρονες θέσεις της αντεγκληματικής πολιτικής για κατάργηση της. Το 24,4% του δείγματος φαίνεται, ωστόσο, να υποστηρίζει τη χρησιμότητα της εν λόγω "ποινής". Η αποδοχή της θανατικής ποινής είναι πάντως μεγαλύτερη μεταξύ των ηλικιωμένων, των έγγαμων, με παιδιά, των αποφοίτων δημοτικού, όσων χαρακτηρίζουν την οικονομική τους κατάσταση ως μέτρια ή άνετη, όσων δηλώνουν ότι πρόσκεινται στον πολιτικό χώρο της δεξιάς και της κεντροδεξιάς, όσων διαμένουν στην περιοχή κατοικίας τους λιγότερο από ένα χρό-

νο και, σε μικρότερο βαθμό, των γυναικών έναντι των ανδρών³¹. Η άποψη αυτή αντανακλά, σύμφωνα και με όσα προαναφέρθηκαν, παρωχημένα και συντηρητικά κοινωνικά πρότυπα.

Γενικά, δεν διαπιστώνονται ιδιαίτερα συντηρητικές ιδεολογικοκοινωνικές αντιλήψεις. Ζητήματα όπως η ισότητα των δύο φύλων ή η ομοφυλοφιλία, φαίνεται ότι έχουν γίνει αποδεκτά από την πλειονότητα των Αθηναίων πολιτών. Οι επιφυλάξεις που καταγράφηκαν, στο πλαίσιο αυτό, αφορούν κυρίως τα ζητήματα της μετανάστευσης και της ουσιεξάρτησης, τα οποία συνάρτωνται και με το φόβο του εγκλήματος.

Ο ρόλος των ΜΜΕ, και κυρίως της τηλεόρασης, αποδεικνύεται για μια ακόμα φορά σημαντικός ως πρωταρχική πηγή πληροφόρησης για το έγκλημα και την απονομή της ποινικής δικαιοσύνης, εφόσον θεωρείται σε μεγάλο βαθμό ότι το εγκληματικό φαινόμενο παρουσιάζεται από τα ΜΜΕ ως περισσότερο σοβαρό σε σχέση με τις πραγματικές του διαστάσεις (74,1%).

Τέλος, οι παράγοντες που θεώρησαν οι ίδιοι οι ερωτώμενοι ότι συνετέλεσαν στη διαμόρφωση των στάσεων και απόψεών τους και, άρα, στις απαντήσεις που έδωσαν είναι: οι γενικότερες απόψεις τους για την κοινωνία (26,4%), ο κλονισμός της εμπιστοσύνης τους στο ποινικό σύστημα (21,9%), το μορφωτικό τους επίπεδο (18,3%), ο φόβος θυματοποίησης (10,2%) και τα ΜΜΕ (7,5%).

Σ' ένα γενικότερο επίπεδο αντεγκληματικής πολιτικής θα μπορούσαν να γίνουν ορισμένες παρατηρήσεις σχετικά με τις επιπτώσεις που συνεπάγεται στο θύμα μια εγκληματική επίθεση. Από τις υπάρχουσες έρευνες προκύπτει ότι μια τέτοια επίθεση, πέρα από τον φόβο του εγκλήματος, προκαλεί επίσης στενοχώρια και ψυχολογική ένταση (psychological distress)³², καθώς και την τάση να αποφεύγει το θύμα ανθρώπους ή περιοχές όπου μπορεί να υποστεί νέες επιθέσεις (avoidance behavior)³³. Επίσης, διαπιστώθηκε ότι συνεπεία των εγκληματικών αυτών ενεργειών το θύμα κλονίζεται σε βασικές παραδοχές και πεποιθήσεις του, όπως ότι είναι απρόσβλητο από επιθέσεις ("αυτό σ' εμένα δεν μπορεί να συμβεί"), ότι έχει μια θετική εικόνα για τον εαυτό του και τις δυνάμεις του ή και ότι ο κόσμος είναι ένας χώρος με νόημα που αξίζει να τον κατακτήσουμε³⁴. Αντίθετα, ενισχύεται το αίσθημα ανασφάλειάς του και βαθμιαία αρχίζει να διακατέχεται από δυσπιστία απέναντι σε κοινωνικές ομάδες που θεωρεί ότι μπορεί να τον επαναστοχοποιήσουν. Επακόλουθο, να διάκειται θετικά στην αυστηρότερη αντιμετώπιση τους, ακόμη και με εγκλεισμό σε φυλακή, όπως προέκυψε και από την παρούσα έρευνα. Βεβαίως, οι επιπτώσεις αυτές είναι εντονότερες και διαρκέστερες όταν η εγκληματική ενέργεια συνοδεύεται από άσκηση φυσικής βίας ή απελής, παρά όταν πρόκειται (απλώς) για εγκλήματα κατά της περιουσίας και για βανδαλισμούς.

Το μέγεθος των ψυχολογικών και κοινωνικών αυτών επιπτώσεων δίνει και το μέτρο για τις δυνατές απαντήσεις στο πρόβλημα της ενδεχόμενης θυματοποίησης. Είναι προφανές ότι τουλάχιστον στις σοβαρότερες περιπτώσεις η αντιμετώπιση του προβλήματος υπερβαίνει το πλαίσιο μιας απλής ατομικής προστασίας (π.χ. συστήματα ασφαλείας, ψυχολογική υποστήριξη). Εκείνο που κυρίως απαιτείται, σύμφωνα με τα πορίσματα αξιόπιστων ερευνών, είναι η λεγόμενη "προστατευτική γειτονία" (protective neigborhood) και, γενικότερα, η λειτουργία υποστηρικτικών κοινωνικών δομών³⁵. Σημαντικό ρόλο διαδραματίζει, επίσης, η ευαισθητοποίηση των μέσων ενημέρωσης στις αρνητικές επιπτώσεις που δημιουργούνται σε ευάλωτα, ιδίως, στρώματα του πληθυσμού από τη συνεχή προβολή μηνυμάτων βίας. Για το λόγο αυτό προτείνεται ο αυτοπεριορισμός, ιδίως της τηλεόρασης, σ' ένα πλαίσιο ενημέρωσης που δεν θα αλλιώνει την πραγματική έκταση και σημασία των εγκληματικών περιστατικών χωρίς να τα υπερεκτιμά (άλλωστε, και από την υπό συζήτηση έρευνα προέκυψε ότι οι περισσότεροι ερωτώμενοι θεωρούν ότι στερείται αξιοπιστίας ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζουν τα ΜΜΕ το εγκληματικό φαινόμενο). Ίσως μάλιστα να έχει ωριμάσει πλέον ο καιρός για να επανεξετασθούν οι μεταδιδόμενες ειδήσεις και τα ενημερωτικά προγράμματα κάτω από ένα νέο πρίσμα: Λιγότερα μαύρα

31. Πρβλ. Ν.Κουράκη, *Προς κατάργηση της θανατικής ποινής*, σε: Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας, τχ. 2, Δεκέμβριος 1988, όπου παρατίθενται αντίστοιχα στοιχεία από αλλοδαπές έρευνες.

32. Από πολλούς επιστήμονες γίνεται μάλιστα εδώ λόγος, σε περιπτώσεις ψυχολογικών επιπτώσεων από αιφνίδια συνταρακτικά γεγονότα, για διαταραχή μετατραυματικού στρες / post-traumatic stress disorder, βλ. M. J. Scotti & S. Palmer, *Trauma and post-traumatic stress disorder*, London, Cassell 2000. Πρβλ. Π. Χαρτοκόλλη, *Εισαγωγή στην Ψυχιατρική*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1986, σ. 89πτ.

33. Βλ. π.χ. Fr. H. Norris, Kr. Kaniasty, M. P. Thompson, "The Psychological Consequences of Crime", στο R.. C. Davis, Ar. J. Lurigio & W. G. Skogan (eds.), *Victims of Crime*, Sage Publ., 1997, 146-166: 149, 163.

34. Βλ. R. Janoff-Bulman & I. Frieze, "A theoretical perspective for understanding reactions to victimization", στο *Journal of Social Issues*, 39: 1983, 1-17.

35. Πρβλ. Norris/ Kaniasty/ Thompson, δ.π., σ. 162.

και γκρίζα χρώματα, λιγότερος εντυπωσιασμός μέσα από πληροφορίες για θανάτους, πολέμους, δυστυχήματα και καταστροφές, και περισσότερες πληροφορίες που να τονώνουν το ηθικό του ανθρώπου και να τον ανεβάζουν ψυχικά στη δύσκολη κοινωνική και οικονομική συγκυρία του σήμερα... "Think positive!" / "Σκέψου θετικά!" Θα μπορούσε, ίσως, να γίνει το σύνθημα της εποχής μας!

Η ερευνητική γνώση και εμπειρία έχει, πάντως, καταστήσει σαφές ότι η ανασφάλεια δεν απορρέει μόνο από το έγκλημα και τη θυματοποίηση και γι' αυτό γίνεται λόγος για το αποκαλούμενο "παράδοξο του παραλόγου"³⁶. Πράγματι, από την εποχή των πρώτων ερευνών θυματοποίησης ("victim surveys" και αργότερα "crime surveys") στις ΗΠΑ κατά τη δεκαετία '70 -ιδίως "National Crime Survey" από το 1972- και έως τις σύγχρονες έρευνες -π.χ. στη Μεγάλη Βρετανία η British Crime Survey από το 1981³⁷-, εντύπωση προκάλεσε το γεγονός ότι οι άνθρωποι είναι ευάλωτοι στο φόβο του εγκλήματος πολύ περισσότερο από όσο κινδυνεύουν πράγματι από το έγκλημα ή, εν πάσῃ περιπτώσει, πολύ περισσότερο από όσο δικαιολογείται ένας τέτοιος φόβος εάν ληφθούν υπόψη οι προσωπικές τους εμπειρίες θυματοποίησης³⁸. Ήδη, τα τελευταία χρόνια, η περαιτέρω και εις βάθος διερεύνηση του φαινομένου έχει καταλήξει σε ικανοποιητικές ερμηνείες αυτού του "παραδόξου", ερμηνείες οι οποίες αναδεικνύουν την αλληλεπιδραστή μιας σειράς διαφορετικής προέλευσης παραγόντων στην εξήγησή του³⁹. Κατά τρόπο αντίστοιχο, έγινε εμφανές, και μέσα από την παρούσα έρευνα, πως η τιμωρητικότητα δεν απορρέει πάντα από κάποιο προσωπικό βίωμα θυματοποίησης. Αντίθετα, η πιο ακραία μορφή της -η εκδίκηση- δεν συσχετίστηκε καθόλου με παρόμοια προσωπική εμπειρία.

Υπό το πρίσμα και των πορισμάτων της προαναφερθείσας έρευνας, γίνεται εμφανής η ανάγκη, από την πλευρά των αρμόδιων κρατικών υπηρεσιών για ουσιαστικότερες προσεγγίσεις των κοινωνικών αναγκών και όχι για προσφυγή σε επιφανειακές "απαντήσεις". Η "κάλυψη" των προσδοκιών μερίδας των πολιτών που επιζητούν αυστηροποίηση της αντεγκληματικής πολιτικής, επέκταση της ποινικής καταστολής⁴⁰ και της προληπτικής επιτίρησης⁴¹ δεν αποτελούν επιστημονικά θεμελιωμένες μεθόδους διαχείρισης των σύνθετων εγκληματολογικών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι σύγχρονες κοινωνίες της παγκοσμιοποίησης, ούτε και συνεπάγονται μείωση της εγκληματικότητας, αφού αντίθετα οδηγούν σ' ένα συνεχώς διευρυνόμενο φαύλο κύκλο βίας και καταστολής. Απαιτείται, λοιπόν, η προώθηση μιας ορθολογικής, κυρίως όμως ψύχραιμης, αντεγκληματικής πολιτικής προς εξάλειψη των κοινωνικών παραγόντων που εξωθούν στο έγκλημα και προς αυτή την κατεύθυνση μπορεί πολλαπλά να συμβάλει η εγκληματολογική έρευνα.

-
36. "Irrationalitätsparadoxon": H. Arnold, "Kriminelle Victimization und ihre Korrelate", στο *ZfSW* 98:1986, 1014-1058:1052. Βλ., επίσης X. Zarafonitou, "Ο φόβος του εγκλήματος: ένα ελληνικό 'παράδοξο'" στον υπό έκδοση Τιμητικό Τόμο για την Ομότην Καθηγήτρια Κ.Δ.Σπηλέλλη.
37. Βλ. π.χ. *Home Office Statistical Bulletin*, The 2001 British Crime Survey (eds.), Ch. Kershaw, N. Chivite- Matthews, C. Thornes and R. Aust, London, 25.10.2001. Για τις έρευνες θυματοποίησης, βλ. αντί άλλων, X. Zarafonitou, Εμπειρική Εγκληματολογία, β' έκδ. Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2004.
38. Για τη σχέση φόβου του εγκλήματος και θυματοποίησης, βλ., Ch.Zarafonitou, "Fear of crime and victimisation: The Greek experience", στο H.Kury (Ed), *Fear of crime-Punitivity. New developments in theory and research*, Crime and Crime Policy, vol.3, Universitätsverlag Dr. N.Brockmeyer, Bochum 2008, σ.σ.159-172 και A. Tseloni & Ch. Zarafonitou, "Fear of crime and victimisation. A multivariate multilevel analysis", στο *European Journal of Criminology*, 5/2008, σ.σ. 387-409.
39. Για την εννοιολόγηση του φόβου του εγκλήματος και τους εξηγητικούς του παράγοντες, βλ. αντί άλλων G.Vanderveen, *Interpreting fear, crime, risk and unsafety*, BJU/Legal Publ., Den Haag, 2006.
40. Γ. Πανούσης, *Kαθ' υπερβολήν. Χρήσεις και καταχρήσεις*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2008.
41. Θ. Παπαθεοδώρου, *Επιπροσμένη Δημοκρατία. Η ηλεκτρονική παρακολούθηση των πολιτών στην κοινωνία της διακινδύνευσης*, Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2009.